

Cárdonyi Géza

Cyprián

Gárdonyi Géza

Cyprián

Regény

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 2024

ISBN 978 963 612 158 7

Szent István Társulat
1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.
szentistvantarsulat.hu

Felelős kiadó: Farkas Olivér igazgató

Készült a Szekszárdi Nyomdában

Felelős vezető: Vadász Katalin ügyvezető igazgató

UTÓSZÓ

Gárdonyi 1888-ban még nincs huszonöt éves,¹ amikor megjelenik a *Száz novella*² című gyűjteménye és benne a *Cyprián* című írás.³ Sok fiatalkori művét megtagadta, ezt nem. Nagyapám is megjelentette a Dante kiadásban a Vallomás című kisregénnyel együtt, egy kötetben. Láttatni szeretne volna a fiatal és a már befutott író művei közötti különbséget.

Most a Szent István Kiadó önálló kötetben adja ki, ugyanúgy, mint ahogyan először megjelent.

Jó választás, hogy az olvasó „csak” a *Cypriánt* kapja a kezébe. Megérdemli a szerző is és a mű is, de legfőképp az Olvasó.

Erre a történetre is igaz, amit Tordai Ányos mondott, hogy Gárdonyi minden írásában találunk életrajzi elemeket. Az élő Gárdonyiban Nagyapám a naplóból idézve tanúsítja, hogy Édesapja rajongva szerette az Istent, hogy maga is szerzetesnek akart állni,

¹ Ezt arra alapozom, hogy a színpadi változat, *A Klastrom szentje* 1888. augusztus 12–22. között készült el, a regény és előtte a *Száz novella* szintén 1888-ban jelentek meg GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Budapest, Dante, 1934, 179–180.

² Szintén külön fejezetcím az életrajzban GÁRDONYI József, *Az élő Gárdonyi*, Budapest, Dante, 1934, 174–179.

³ GÁRDONYI Géza, *Cyprián*, in GÁRDONYI Géza, *Vallomás*, Budapest, Dante, é. n. 1581. példány.

hogy több szerelmi csalódásnak is részese volt. Házasságáról keveset ír, de az kiderül, hogy a mű keletkezése idején már válságban volt. Mindez azonban csupán háttér. Az író felül-emelkedik saját problémáin, és élete tanulságaival meg akarja óvni olvasót a hasonló csalódásoktól, és az Istennel való béke és a vele való boldogság keresésére ösztönöz.

Rácsodálkozhat az olvasó arra, hogy Madarász Flórisnak igaza volt, amikor Gárdonyi modernségét dicsérte. A történet bár romantikus, középkori környezetbe helyezett, de örök, időtlen és sajnos minden korban aktuális. Az erkölcsi, testi kísértésről, a bukásról, de ugyanakkor Isten irgalmas szeretetéről is szól. A *Cyprián* lélektani regény. Látjuk benne, mily alattomos fondorlatokkal dolgozik a gonosz azon, hogy az Istennek szentelődött embereket letérítse a jó útról. Láttatja, mily belső boldogság az Isten iránti szerelem, és mit el nem követ az ördög, hogy ebből az állapotból kimozdítsa a tiszta lelkeket, és a szeretetre hivatkozva belesodorja őket egy kísértő hálójába, ahol már fogoly, ahol már megszűnik személyiségének varázsa, ahol túl lépnek rajta. Átéljük, hogy az, aki egykor közel állt az Istenhez, aki esküje ellenére elhagyta őt, mennyire nehezen tudja elképzelni, hogy vétkére van bocsánat.

A *Cyprián* nem egyszerűen egy korai próbálkozás, egy kísérlet, hanem az életmű szerkesztésének része. A sír, a Miatyánk mondatainak ér-

telmezése az *Álmodozó szerelemmel* (1883) indul, és csokorba gyűjti a *Cypriánt* (1888), az *Ábel és Esztert* (1904), a *Szunyoghy Miatyáncját* és a *Ki-ki a párjával* (1917).⁴

Ebben a korai írásban Gárdonyi már saját útján jár. Vörösmarty és Madách örök érvényű gondolatai már a fiatal író hangszerelésében keltenek bennünk rezgést. Érződik Jókai hatása, de a regény értéke a Gárdonyira jellemző történet mögötti történet.

A *Merengőben* Vörösmarty az ábrándozást, mint az élet megrontóját említi. Gárdonyi egyetért ezzel, de hatalmas erőt is lát benne. A fiatal és csalódott író mégsem pesszimista,

⁴ A legelső regény, amint Dédapám írt az *Álmodozó szerelem*. 1883-ban, még 19 évesen kezdi írni, és néhány hónap alatt be is fejezi. Ezt sem tagadja meg. Az első regény szakrális csúcspontja Cs. Varga István szerint a Miatyánk értelmezése. E második regény két gondolatot elemez a Miatyánkból. Marad a megbocsátás, de, mint láttuk, már nem ember és ember, hanem Isten és ember viszonylatában, és ehhez társul a kísértés és a kísértés következménye: a halál. Ezt szimbolizálja a nyitó kép: a latin nyelvű sírfelirat: ne vígy minket a kísértésbe. Az *Ábel és Eszter* (1904) kezdőképe a Cypriánhoz hasonlóan egy sír, de abban a sírban már hősök nyugszanak, akik ellent tudtak állni a kísértésnek. A Szunyoghy Miatyánkja a kísértés okára ad választ, és leleplezi az ördög technikáját. A fantáziánkkal azonosítja, a negatív ábránd fogalmát. A *Ki-ki a párjával* (1917) szinte már címében jelzi, hogy a Cyprián újragondolása, ahol a kapcsolat nem a kísértésre, nem a fantáziára épül, ahol nincs már szó a kilencedik parancsról, ahol a másikért odaadott élet áll a központban, ahol a sír jelentése átértelmeződik. Habocska arra vágyik, hogy Sipos mellé temessék, hiszen a férfi-nő kapcsolat célja egymásért szenvedni tudni és együtt lenni az örök életben.

nem csak a rosszat látta, láttatja. Vörösmarty értelmzését a csábító Jolán szájába adja, az elbukott, de a történet végén megtért Cypriánnal pedig azt mondatja, hogy az Ábránd (nagy Á-val!) a szerelem fenségesen ragyogó szép csillagához vezet.

Az *ember tragédiájában* Madách a küzdelmet a történelem színpadán szemlélteti. Ezt a küzdelmet azonosítja az élettel. A zárszóban a küzdelem pozitív kimenetelére buzdít az Úr. Gárdonyi ismeri ezt a világot is. Jolán ebben a szellemben gondolkodik. Számára „A valódi örömök künn vannak az emberek között, ahol küzdenek, dolgoznak, élnek és meghalnak.” Gárdonyi nem ebben a világban akar gondolkodni. Ő nem véletlenül és nem divatból határozta el 18 éves korában a Jézus-követést. Cyprián tragédiája az emberi szabadakarat tragédiája Gárdonyi az ember belső, lelki küzdelméről akar írni:

„Asszonyom, mi is küzdünk, de önmagunk ellen s ez nehezebb minden küzdelemnél. Mi is dolgozunk, de mások érdekében, s ez fárasztóbb a szénbányászásnál. Mi is élünk az Isten-szerelemben, s ez kellemesebb minden szerelemnél. Meghalunk csaknem oly tisztán, mint születtünk, s ez többet ér minden földi gyönyörűségnél.”

Már ez a korai írás is bibliai történet újra-fogalmazása. A regény elején Benedek bi-

zakodva mondja Cypriánnak: „Sámson vagy, kit nem győz le Delila!” Sajnos nem válik be jóslata. Cyprián is elbukik, pedig ő is érzi, ő is tudja, hogy lépre csalják. Közös tragédiájuk, hogy nem voltak képesek egy életen át élni Istentől kapott különleges adottságukkal. Történetük végén mindketten elveszítik erejüket. Mindketten jóvá is akarják tenni. Sámsonról Isten el is fogadja önfeláldozását: „Sokkal többet ölt meg akkor, amikor meghalt, mint amennyit akkor ölt meg, amikor élt.” (Bír 16,30) Cypriánnak nincsen módja jóvátenni a hibáját.

Gárdonyi átírja Sámson történetét, hogy mindenki megértse, mit jelent elhagyni az Istent. Az egykoron példás és szent életet élő Cyprián földi léte utolsó pillanatában az érte szenvedő Krisztussal kerül szembe. A párbajban halálos sebet kapott ember felébred álmából, és első pillantása a szobájában lévő Krisztusalakra esik. A Krisztusarc ránéz és Cypriánnak úgy tűnik, „mintha csak azt mondta volna: Cyprián! Cyprián! Miért hagytál el engem! Aztán egyszerre szigorú lett a szent arc. Az egyik kéz levált a keresztről, és rámutatott: Nyomorult! Ez a büntetésed!”

Sokkoló a jelenet.

Krisztus azt mondja Cypriánnak, amit az Atyának is mondott (Mk 15,34).

Krisztus rá van szorulva Cypriánra! Krisztus rá van szorulva az emberre!

A nagy kérdés: büntet-e, büntethet-e Krisztus?!

Tanultuk, hisszük: Krisztus nem büntet!

Mi büntetjük magunkat, ha elhagyjuk Őt!

Mintha Cyprián Sámson büntetését kapná... Nem lehet többé élveznie Isten iránta megmutatkozó különös szeretetét.

Az ószövetségi Sámsonnak a rádőlt épület romjai alatt kellett meghalnia. Az újszövetségi Cyprián a Szegletkő elé omlik.

Csodálatos zárókép lenne Cyprián halála. Összhangban állna azzal a mögöttes üzenettel, hogy nem térhetünk le az Istentől szármunkra kijelölt útról, nem hagyhatjuk el a hivatásunkat.

De Dédapám nem ezzel a képpel fejezi be írását, nehogy a büntetés szó éljen tovább bennünk.

A történet egy másik síkon folytatódik:

„(Benedek) odarohant. Felkapta a földről. Visszahelyezte gyöngédeden az ágyára... Aztán őrlőn, kétségbeesetten kiáltott a fehér arcú betegre: Fiam! Cyprián! Ébredj! Én hívlak! Én! Nem az Atya, hanem én, az apád! De Cyprián nem halotta már ezt. A halál árnya ott reszketett már akkor Krisztusra néző szemének homályba boruló csillagain!”

Amit Sámson még nem tudhatott, de amiben Cyprián hitt, és amivel Benedek a záró jelenetben szembesül, az az, hogy Cypriánt az Atya is hívja. Ezt a hívást hallja meg és máshol, másképp ébred...

Szőlősgyörök, 2024
Kisboldogasszony ünnepén

Keller Péter
Gárdonyi Géza dédunokája